

FEBRUÁR 1948 A ETAPY ROZVOJA MARXISTICKO-LENINSKEJ FILOZOFIE NA SLOVENSKU

JÁN BODNÁR, Ústav filozofie a sociológie SAV, Bratislava

BODNÁR, J.: February 1948 and the Stages of the Development of Marxist-Leninist Philosophy in Slovakia. *Filozofia* 33, 1978, No 1, p. 17—31

The paper presents an outline of the basic developmental trend in the advancement of Slovak philosophy since the time when Marxism has begun to penetrate, when the fundamentals of constituting the Marxist-Leninist philosophical front have been formed. The paper pays attention to two stages of development of Marxist philosophy in this country: the period of Marxism penetrating to this country in the turn of the centuries and that of developing the heritage of the classics of Marxism-Leninism, the beginnings of creative research work in the sphere of dialectical and historical materialism. The paper contains also a note about the developmental trends in non-Marxist philosophy in this country. February 1948 is characterized as a historical milestone that had formed all conditions and prerequisites for all-round development of Marxist-Leninist philosophy in connection with the tasks of building-up the socialist society.

V histórii filozofického bádania u nás sú medzníky, ktoré znamenajú kvalitatívny posun v celkovej orientácii, v úrovni a v perspektívach rozvíjania filozofického myslenia. K najvýznamnejším z nich patrí február 1948, kedy sa uskutočnil rozhodujúci prelom vo vývoji našej národnej a demokratickej revolúcie a začala etapa budovania socializmu. Komunistická strana Československa ako hlavný a rozhodujúci činiteľ v boji proti buržoázii dosiahla jeden z hlavných cieľov svojho historického poslania: vzala moc buržoázii a nastolila diktatúru proletariátu. Tým sa vytvorili podmienky pre uskutočnenie socialistickej výstavby v našej vlasti, pre všestranný rozvoj našej spoločnosti. Dovŕšenie revolučného zápasu robotníckej triedy a ostatných pracujúcich pod vedením KSČ vo februári 1948 preto patrí k najvýznamnejším medzníkom v dejinách našich národov, v rozvoji ich kultúry.

Význam víťazstva pracujúceho ľudu vo februári 1948 si dnes pripomíname z hľadiska hlbokých premien v živote nášho ľudu. Uplynulo tridsať rokov od tejto historickej udalosti a naša socialistickej vlast patrí k hospodársky a kultúrne najvyspelejším krajinám sveta. V bratskej jednote s ostatnými krajinami socialistického spoločenstva na čele so Sovietskym zväzom, s pokrokovými silami sveta uskutočňujeme projekt základnej prestavby civilizovaného života na našej planéte — projekt socialistickej a komunistickej výstavby.

Pochopiť význam februárových udalostí spred tridsiatich rokov pre rozvoj filozofického myslenia u nás znamená sledovať genézu, postupné rozvíjanie a uplatňovanie marxizmu-leninizmu v našich podmienkach, skúmať jeho vnútornú spätosť s heroickým zápasom robotníckej triedy

a jej predvoja — Komunistickej strany Československa — za socialistické premeny, za konečné víťazstvo pracujúceho ľudu nad buržoáziou. V našej štúdii sa pokúsime načrtnúť jednotlivé etapy rozvoja marxisticko-leninskej filozofie u nás. Sú to etapy jej postupného rastu, prenikania, jej osvojovania i etapy konfrontácií s buržoáznymi filozofickými prúdmi.

I

Počiatky prenikania marxizmu na Slovensko bezprostredne súvisia s nástupom robotníckej triedy, s formovaním jej triedneho vedomia, s organizovaním sa v politickú silu. Proces emancipácie robotníckej triedy v Uhorsku začína v porovnaní s inými krajinami Európy oneskorene a prebieha v načas nepriaznivých podmienkach spôsobených feudálnou zaostalosťou, pomalým prenikaním kapitalistických foriem výroby, celkovou kultúrnou zaostalosťou širokých mas ľudu.

Oficiálnou politickou stranou proletariátu na území Uhorska bola Sociálnodemokratická strana Uhorska založená r. 1890. Slovenská robotnícka trieda, od začiatku organizačne včlenená do celouhorskeho robotníckeho hnutia, vyrastá v podmienkach internacionálnej solidarity robotníkov ostatných národností Uhorska. Súčasne už koncom deväťdesiatych rokov minulého storočia robí za pomoci robotníckej strany v Čechách samostatné kroky vydaním prvých slovenských socialistických časopisov *Nová doba* a *Zora* (1897). Aj keď v podmienkach zvýšeného teroru uhorskej vlády čoskoro zanikli, už 1. októbra 1904 za redaktorstva E. Lehotského vychádza v Bratislave prvé číslo nového mesačníka — Slovenských robotníckych novín.

Vydávanie robotníckych časopisov v slovenčine malo obrovský význam pre rast sebauvedomovania slovenského proletariátu ako triedy, pre jeho ideologické a politické vzdelávanie, pre postupné osvojovanie si základných princípov socialistického svetonázoru. Pomocou slovenského tlačeného slova sa slovenský proletariát začína oboznamovať aj s učením Marxa a Engelsa, s marxistickou filozofiou. Okrem úryvkov z Engelsovej práce *Pôvod rodiny, súkromného vlastníctva a štátu* a z *Anti-Dühringa* vychádzajú na stránkach uvedených časopisov články venované otázkam triedneho boja, kritike náboženstva, významu vedy pre socializmus, články odhaľujúce vykorisťovateľskú podstatu kapitalizmu, hlavné zámery buržoáznej ideológie v triednom boji, články demaskujúce cirkev a náboženstvo ako opory buržoázie a pod. K zvýšeniu teoretickej úrovne časopisu prispel najmä Edmund Borek, ktorého poslalo vedenie českej sociálnodemokratickej strany na pomoc pri vydávaní robotníckych novín a ďalšieho mesačníka *Napred* (prvé číslo vyšlo 15. septembra 1906).

Z hľadiska propagácie filozoficko-svetonázorových aspektov marxizmu malo veľký význam vydanie brožúry E. Boreka *Karol Marx, jeho život a dielo* (v Bratislave r. 1913 pod pseudonymom Prokop Stupav-

ský). Je to prvý, pomerne ucelený výklad Marxovho učenia i jeho pôsobenia v medzinárodnom robotníckom hnutí. Práca má pomerne široký tematický rámec. Z filozofického aspektu najdôležitejšie sú kapitoly venované teoretickým stránkam vedeckého socializmu. Borek správne vystihol progresívne, revolučné jadro Heglovho učenia, jeho dialektiky, ako aj idealistickú podstatu jeho filozofického systému. Podobne správne diferencované stanovisko zaujíma aj k Feuerbachovi, u ktorého vyzdvihuje najmä jeho materialistické chápanie sveta. Pozoruhodné sú aj posledné dve kapitoly práce venované otázkam materialistického chápania dejín a Marxovmu ekonomickému učeniu, ktoré Borek hodnotí ako „najhlbšie, najvšestrannejšie a najdetailnejšie potvrdenie a uplatnenie Marxovej teórie“. Najväčší význam v celej práci má VI. kapitola obsahujúca prvý slovenský preklad *Komunistického manifestu*. Slovenský proletariát mal takto možnosť oboznámiť sa s fundamentálnym dielom vedeckého socializmu, so základnými princípmi svetonázoru robotníckej triedy. Prenikanie marxizmu na Slovensko znamenalo začiatok novej historickej etapy rozvoja slovenskej filozofie, formovania jej najprogresívnejšieho jadra. S pôsobením marxistickej filozofie ustupujú do pozadia aj tie najpozitívnejšie prvky v buržoáznej filozofii, liberálnej a buržoáznodemokratickej ideológii. Formuje sa ideová báza pre nezmieriteľný boj proti všetkým odrodám idealizmu, pre boj za víťazstvo svetonázoru robotníckej triedy ako určujúcej sily dejinného progresu súčasnosti. Marxizmus, teoreticky vybavený schopnosťou riešiť základné otázky spoločenského a individuálneho života ľudí a v súlade s pokrokom vedy objavovať hlbinné zákonitosti vývinu prírody, spoločnosti a myslenia a súčasne s tým projektovať revolučné premeny sveta, sa hneď od začiatku stával integrálnou súčasťou aj našej národnej kultúry a duchovného života ľudí.

Pravda, ak sledujeme začiatky prenikania marxizmu k nám z úzkeho profesionálneho hľadiska, môže nás prekvapiť skutočnosť, že sa nestretávame s výraznými osobnosťami, tvorivo prispievajúcimi k rozvíjaniu marxizmu, že chýbajú teoretické diela, ktoré by reprezentovali náš vklad do pokladnice marxizmu. Táto skutočnosť súvisí s celkovou zaoštalosťou kultúrnych pomerov u nás, s úplným nedostatkom vedeckých kádrov, inštitúcií a najmä s neuveriteľne negatívnymi postojmi slovenskej inteligencie k robotníckemu hnutiu a najmä k marxizmu. Pod vplyvom národnárskej ideológie zotráva na pozíciách nacionalizmu, neplodného slovančenia a marxizmus odmieta pre jeho údajné vákuum v národnostnej otázke, resp. pre jeho internacionalizmus, ktorý vraj v konečných dôsledkoch smeruje k likvidácii národnej špecifickosti a národného života vôbec. V tejto súvislosti môžeme čítať v slovenskom socialistickom časopise *Napred* článok pod titulkom *Robotníctvo a náš program* nasledujúcu obžalobu na adresu slovenskej inteligencie: „Martinská politika národnárov bola odjakživa neludová, bála sa ľudu, bála sa socializmu. Toto je vadou, ktorá je celkom všeobecná medzi

inteligenciou slovenskou. Medzi ľud bojí sa ísť a socializmu sa vyhýba, nevidiac, že socializmus je *nielen* hnutím za hospodárske a politické povznesenie ľudu, než tiež i za kultúrny majetok človečenstva.“ (1)

Je známa úloha revolučnej inteligencie v sprostredkovaní marxizmu robotníckemu hnutiu. Nakoľko u nás v období formovania a sebauvedomovania sa slovenského proletariátu takejto inteligencie nebolo, úlohy spájať marxistickú teóriu s emancipáciou slovenského robotníctva sa ujímajú sami robotníci — samoukovia. Treba oceniť ich obetavé úsilie marxisticky sa vzdelávať popri zamestnaní, sprostredkovať základné poučky vedeckého socializmu širokým masám pracujúceho ľudu, vštepuvať im vedomie triednej solidarity a úloh medzinárodného robotníckeho hnutia, odhaľovať zbrane buržoáznej ideológie namierené proti marxizmu. Súčasne nemožno zakryť určité nedostatky tejto sprostredkovacej činnosti. Charakterizuje ju vymedzená teoretická úroveň, živelnosť a nesystematickosť pri výbere tematiky, orientácia výlučne na všeobecné poučky marxizmu bez najmenších ambícií o ich tvorivé rozvíjanie v špecifických podmienkach triedneho a ideologického boja. Aj skutočnosť, že sa robotnícke hnutie na Slovensku formovalo pod vplyvom oportunistických predákov uhorskej a českej sociálnej demokracie, v intenciách II. internacionály ohraničovalo teoretickú a politicko-ideologickú prácu prvých propagátorov-samoukov v našich pomeroch. Napriek tomu ich prínos k prenikaniu marxizmu je neoceniteľný, v rovine filozofickej a svetonázorovej problematiky predstavuje vrcholnú formu vývinu materializmu u nás, najprogresívnejší myšlienkový trend doby.

Všimnime si niektoré postoje v kľúčových otázkach, napr. národnostnú otázku. Ona tvorila ťažisko myšlienkovej aktivity národniarov i hlasistov. Rozvíjali a do národného života ju uvádzali čelní predstavitelia slovenskej inteligencie od čias Kollára až po Sv. H. Vajanského. V teoretickej polohe sa postupne posúvala do polôh nacionalizmu, slavianofilstva a romanticko-idealisticko ladeného panslavizmu, koncom minulého storočia sa stávala ideovým nástrojom boja proti socializmu a marxizmu. V protikladnom duchu je z marxistických pozícií stručne skoncipované jej riešenie na stránkach *Slovenských robotníckych novín* v článku *Národnosť a medzinárodnosť*. (2, s. 4)

Jednoznačne sa odmieta národniami propagované heslo, že sociálnodemokratická strana je beznárodná a protinárodná. „S pýchou priznávame sa k tomu — píše sa v článku — že sme stranou medzinárodnou, že všade, v celom svete máme svojich bratov. Ale medzinárodnosť táto nijako neznamená, že by sme boli protinárodní alebo v národnom ohľade úplne bezpohlavní.“ V článku sa argumentuje principiálne a dôsledne triedne: keďže je *kapitál*, „ktorý je za terajšieho spoločenského poriadku príčinou všetkého utláčania a vykorisťovania“, *medzinárodne* organizovaný, musí sa aj robotníctvo združovať v medzinárodných organizáciách. „Ale pri tejto svojej medzinárodnosti sociálna demokracia nijako neuzaviera svoje oči pred tou nepopierateľnou skutočnosťou, že

len vtedy môže národ vyvinúť všetky svoje politické sily a previesť v utešený kvet svoje kultúrne snahy a túžby, ak si zachovávajú svojráznosť.“ Preto sa autor článku rozhodne dištancuje od maďarónskeho šovinizmu a nacionalistických tendencií rakúskych sociálnych demokratov, „ktorí sa pokladajú za jedine povolaných vodcov sociálnej demokracie v Rakúsku a vyhlasujú každé hnutie, smerujúce k nadobudnutiu rovnoprávnosti ostatných národov rakúskych... za rozkol a prejav separatistických túžob.“

V článku je veľmi jasne formulované triedne stanovisko v národnostnej otázke. „Nie *všetci* Maďari sú naši nepriatelia, len klerikálno-kapitalisticko-feudálno-šľachtická cháska, ktorá rovnako ako Slovákov utláča aj maďarský ľud.“ Práve triedny prístup v národnostnej otázke, zakotvený v samej podstate marxizmu, umožnil už v začiatkoch jeho prenikania slovenským socialistom správnu orientáciu v riešení národnostnej otázky, orientáciu prevyšujúcu národnárske koncepcie, ba aj ich hlasistické modifikácie.

Prví priekopníci marxizmu na Slovensku pripisovali veľký význam propagácii vedy a techniky, viery v silu ľudského rozumu dopátravať sa tajomstiev prírody. V úsilí kléru držať ľud v nevedomosti správne videli zámer udržať ho v poddajnosti a poslušnosti vládnúcej triede. „Žijeme v dobe pokroku a vedy, vedíme boj so spiatočníckymi názormi a lžami, ktoré sa ujali v masách ľudu a ktoré ešte dnes ponajviac slovom i tlačou šíri celý klerikálny svet, ktorý je odporcom čistej pravdy, zakladajúcej sa na určitých a nezvratných základoch... pokrok a veda razí cestu dopredu a žiadne spiatočníctvo a bludárstvo nemôže viac tento postup zastaviť.“ [3]

Vo vede a technike sa veľmi správne hľadá spojenec, nevyhnutný pre vzdelávanie ľudových mas, pre formovanie vedeckého svetonázoru. Rozvoj vedy sa spája s optimistickou vierou vo víťazstvo pokroku, socializmu, sveta na nových, spravodlivých základoch. Proti koncepcii pasivity a odovzdania sa do vôle božej, zámerne propagovanou ideológiou vládnúcich tried, sa v početných článkoch socialistickej tlače kladie dôraz na aktivitu, prácu ako zdroj všetkých hodnôt: „Práca je matkou všetkého, čo je dnes vytvorené. Bez práce nebolo by tu ničoho a márne by bolo volanie po vyššej moci.“ [3] V úvahách podobného zamerania je zaiste i veľa medzier v poznatkoch z oblasti vedy, veľa chybných interpretácií; rozhodujúce a významné je však úsilie viesť prostý ľud k správne poznaniu, vyzbrojovať robotnícku triedu poznatkami vedy a techniky, vidieť v nich spojencov v boji za pokrok.

V robotníckej tlači z tohto obdobia veľa miesta zaberá kritika náboženstva a buržoáznej morálky, propagácia nových socialistických medziľudských vzťahov. Aj tu je hlavným teoretickým žriedlom Marxova filozofia. Okrem viacerých článkov s touto tematikou významnú úlohu mala práca E. Boreka *Sociálna demokracia a náboženstvo*. [Vyšla v Bratislave nákladom robotníckych novín r. 1913]. Práca má polemický

charakter a bola napísaná ako odpoveď na brožúru rovnakého názvu od Františka Jehličku, profesora kresťanskej morálky na budapešťan-skej univerzite, hlavného ideológa klerikalizmu.

Priekopnícku prácu prvých slovenských propagátorov marxizmu tre-ba hodnotiť vysoko. Aj keď v nej prevažoval prakticko-politický prístup nad teoretickým a filozofickým, znamenal nezvratný nástup najprogre-sívnejšieho myšlienkového prúdu našej epochy — marxizmu. Nemohli ho zastaviť ani dočasné stagnácie, chyby a omyly, nedostatok revoluč-nej inteligencie sprostredkujúcej teóriu marxizmu širokým masám pra-cujúceho ľudu, tým menej narastajúce úsilie ideových odporcov z tábora buržoáznej filozofie. Naň nadviazala nastupujúca generácia marxistov, ktorej pôsobenie sa spája so vznikom a činnosťou Komunistickej strany Československa.

II

Aj keď utvorenie Československej republiky r. 1918 je určitým medz-níkom vo vývoji filozofického myslenia na Slovensku, celkove možno hovoriť o kontinuite myšlienkových trendov z predvojnového obdobia. Máme na mysli predovšetkým pokračovanie v rozvíjaní Masarykovho filozofického učenia, sprostredkované na Slovensku hlasistami a po nich tzv. prúdismi. V období prvej republiky sa na tejto myšlienkovej báze postupne formuloval filozofický smer pozitivisticko-realistického zame-rania. Jeho stúpenci a tvorcovia úzko spájali filozofické východisko tohto smeru s buržoáznodemokratickou ideológiou vládnucej triedy. Naj-výraznejším príkladom toho je ich zomknutosť proti prenikaniu mar-xizmu, proti ideám socialistickej prestavby našej spoločnosti.

O kontinuite možno hovoriť aj na úseku rozvíjania náboženskej filozofie. Kým sa však v západoeurópskych krajinách a v Amerike v po-dobe katolíckeho a protestantského personalizmu formuje určitá opo-zícia proti stúpencom tradičnej ortodoxnej náboženskej filozofii kato-licizmu a protestantizmu, u nás je tento pohyb zo začiatku celkom ne-patrný a len v neskorších rokoch nadobúda výraznejšiu podobu. Spája sa s formovaním progresívneho frontu proti ideológii fašizmu, za demo-kratické sociálne premeny, zvýrazňujúce ľudskú dôstojnosť a humani-záciu podmienok života ľudí. Práve z tejto platformy sa v období budo-vania socialistickej Československej republiky rozvinula v rámci Národ-ného frontu spolupráca viacerých cirkevných činiteľov, predstaviteľov náboženského učenia pri uskutočňovaní socialistických premien v našej vlasti. Úplne iným smerom sa formovali postoje nacionalisticky orien-tovaných stúpencov A. Hlinku. Viacerí ideológovia katolíckeho kléru z opozície proti ideológii čechoslovakizmu, z krajného odporu voči mar-xizmu a socializmu prešli na pozície klérofašizmu, stali sa vyznavačmi filozofie tzv. národného socializmu, úzko spojenej s fašistickou ideoló-giou.

A konečne o kontinuite možno hovoriť aj na úseku rozvíjania marxizmu na Slovensku. Rozhodujúci zlom znamená vznik Komunistickej strany Československa, proces bolševizácie strany, spojený s uplatňovaním marxisticko-leninskej teórie očistenej od vplyvov oportunizmu a deformácií tzv. pravého krídla.

Celkove možno povedať, že vznikom Československej republiky sa vytvárajú nové podmienky pre rozvoj filozofie na Slovensku. Vytvárajú sa ďalšie základné predpoklady pre rozvoj duchovného života národa — zakladajú sa slovenské školy všetkých stupňov, vznikajú slovenské inštitúcie pre šírenie osvety, kultúry a vzdelávania. Pre rozvoj filozofie najmä z hľadiska jej profesionalizácie má rozhodujúci význam založenie *Univerzity Komenského* v Bratislave (1919) a predovšetkým jej Filozofickej fakulty (1921). Popri univerzite vznikajú na Slovensku kultúrne centrá; roku 1924 bola založená *Učená spoločnosť Šafárikova*, ktorá od roku 1927 vydáva periodickú vedeckú revue *Bratislava*. Na jej stranách sa možno stretnúť aj s článkami s filozofickou tematikou. V roku 1924 — ako sme už uviedli — vychádza prvé číslo marxisticky orientovanej revue *DAV*, okolo ktorej sa združuje pokrokovú, socialisticky orientovanú časť slovenskej inteligencie. K rozvoju filozofie prispieva aj ďalšia kultúrna revue *Prúdy*, ideove nadväzujúca na tribúnu hlasistov — *Hlas*.

Určitou brzdou plného rozvinutia národného kultúrneho života na Slovensku v období I. ČSR bola koncepcia čechoslovakizmu, ktorá v praktických dôsledkoch znamenala expanziu českej buržoázie na Slovensko, uplatňovanie jej hospodárskej a kultúrnej prevahy; z hľadiska ideovo-politického pôsobenia mala negatívnu úlohu idea jednotného československého národa, uplatňovaná ideológmi českej buržoázie a jej slovenskými epigónmi, grupujúcimi sa predovšetkým z tábora hlasistov a prúdov. Pôsobenie českej inteligencie na Slovensku nesporne prispelo ku kultúrnemu povzneseniu, výchove slovenskej inteligencie, k rozvoju vedy, k budovaniu školstva a osvetových i vzdelávacích inštitúcií. Mimoriadne závažná a plodná bola pomoc českých marxisticky orientovaných publicistov, literátov a politických pracovníkov. Pomáhali formovať marxistický teoretický front, vzdelávať široké masy slovenského ľudu v duchu socialistických ideálov.

Oficiálne a v širokom rozsahu pôsobila však prevažná časť českej inteligencie v intenciách ideológie čechoslovakizmu, propagovania a uplatňovania ideových zásad buržoáznej demokracie za podpory celého štátneho aparátu a jeho inštitúcií. V rozvíjaní filozofie to znamenalo uplatňovanie vplyvu buržoázných pozitivisticko-realistických filozofických smerov, formovanie svetonázorovej orientácie zameranej hlavne proti filozofii a ideológii marxizmu-leninizmu. Negatívny dôsledok uplatňovania šovinistických čechofilských čechoslovakistických koncepcií sa prejavil aj v reakcii časti slovenskej inteligencie, ktorá ako opozičná platforma prijímala autonomistický program, ľudácku ideológiu a po-

stupne sa posúvala na nebezpečnú a pre slovenský národ takú tragickú pozíciu klérofašizmu.

Postoje Komunistickej strany Československa v národnostnej otázke, ktoré sa definitívne vykryštalizovali v leninskej podobe v období nástupu fašizmu a najmä v priebehu druhej svetovej vojny, boj slovenského ľudu v Slovenskom národnom povstaní namierenému proti fašizmu a ľudáctvu, ale aj proti čechoslovakistickým koncepciám Beneša a jeho londýnskej vlády pripravili pôdu pre vznik nového štátneho útvaru dvoch rovnoprávných národov a ďalej pôdu pre socialistické premeny života našej spoločnosti.

III

Nástup a formovanie marxisticko-leninského teoretického frontu po prvej svetovej vojne vnútorne súvisí so vznikom a upevňovaním pozícií Komunistickej strany Československa.

Vznik Komunistickej strany Československa, strany nového typu, budovanej na základoch a ideách marxizmu-leninizmu, je najdôležitejším medzníkom nielen v dejinách robotníckeho hnutia u nás, ale i v dejinách našich národov, v rozvoji a upevňovaní nášho štátu. Dôkazom toho je úspešný boj proti kapitalizmu, buržoáznej ideológii, národnooslobodzovací boj v období druhej svetovej vojny, ako aj uskutočnenie národnodemokratickej revolúcie roku 1945. Víťazstvo vo februári 1948 je logickým dovŕšením procesu prerastania národnej a demokratickej revolúcie v socialistickú, ktorou ľudovodemokratické Československo začína etapu výstavby socializmu. Rozhodujúce víťazstvá Komunistickej strany Československa v priebehu jej doterajšej existencie pevne určovali hlavný smer vývinu našej spoločnosti: uskutočňovanie socialistickej revolúcie. Ani chyby a nedostatky, ktoré sa v predvojnových i povojnových rokoch vyskytli pri riešení čiastkových problémov v takom zložitom procese, ako je socialistická prestavba našej spoločnosti, nemohli ohroziť alebo zvrátiť tento hlavný smer vývinu, spochybníť dejinné poslanie robotníckej triedy a jej predvoja — Komunistickej strany Československa. Sú cenným poučením pre ďalšiu etapu nášho socialistického vývoja.

Počiatky formovania marxistického filozofického frontu v nových podmienkach súvisia s pôsobením straníckej tlače. Popri článkoch venovaných aktuálnym a dobovým problémom spoločenského a politického života v ČSR a osobitne na Slovensku postupne pribúdajú teoretické úvahy s jasnou ideologickou, svetonázorovou a filozofickou tematikou. Postupne pribúdajú informácie o Leninovej myšlienkovvej tvorbe, skoro vôbec neznámej predvojnovým priekopníkom marxizmu na Slovensku. Prenikanie leninizmu do teórie a praxe KSČ mali rozhodujúci význam najmä v kritickom období boja o boľševizáciu strany. „Boľševizácia znamenala postupné vyrovnávanie sa s problémami revolučného hnutia československého proletariátu a prinášala stále jasnejšie per-

spektívy politickej práce KSČ, ako aj pozitívnejšie výsledky pre rozvíjanie marxisticko-leninskej teórie. Tomu nasvedčuje aj bohatšia produkcia v oblasti filozofickej problematiky, ktorá bola podmienená tým, že v politickej práci si zložitá spoločenská situácia vynútila dôslednejšie a širšie ujasnenie základných teoretických stanovísk ako metodologických princípov, na ktorých spočívala práca strany. Táto zvláštna pozornosť k filozofickej teórii marxizmu aj u nás odlišuje boľševickú líniu od sociálnodemokratickej ideológie, ktorá zo svojho systému úmyselne vylučovala jadro revolučnej teórie proletariátu — marxistickú dialektickú metódu.“ [4, s. 408—409]

Do tohto obdobia spadajú aj začiatky pôsobenia revolučne ladenej a k ideám socializmu sa hlásiacej slovenskej inteligencie. V r. 1922 sa skupina mladých slovenských vysokoškolákov študujúcich v Prahe združuje do spolku *Voľné združenie študentov socialistov zo Slovenska* a ideove sa pripája k pôsobeniu KSČ. Ideový vplyv skupiny nadobudol systematický charakter najmä potom, ako začala vydávať časopis DAV — periodickú revue pre umenie, kritiku, politiku, filozofiu. Časopis si kládol za cieľ združovať „všetkých priekopníkov socialistických ideí mladšej generácie na Slovensku, ktorí sú činní v oblasti myšlienkovvej a umeleckej“. Vychádzal nepravidelne od r. 1924 do r. 1937 a mal pozitívnu úlohu pri formovaní socialistického vedomia mladšej slovenskej generácie, začínajúcej pôsobiť v ideovom a kultúrnom živote, v propagácii socialistických ideí medzi širokou verejnosťou. V radoch „slovenských socialistov“ prispievajúcich do časopisu DAV, ale aj straníckych časopisov pôsobili: E. Urx, A. Sirácky, D. Okáli, L. Szántó, V. Clementis, J. R. Poničan, L. Novomeský, P. Jilemnický a ďalší.

Pozitívny dosah práce mladých socialistov sa markantne prejavil v radoch našej študujúcej inteligencie, najmä pokiaľ išlo o propagovanie ideí marxistického učenia. Výrazné je aj ich úsilie primknúť sa k robotníckemu hnutiu. Treba pozitívne hodnotiť ich odpor k spiatočníctvu, klerikalizmu, úzkoprsmému nacionalizmu, ich nadšenie pre pokrok v kultúre, umení a vo vede. No súčasne treba vedieť, že skupina nepredstavovala jednoliaty celok socialisticky a proletársky zmýšľajúcich a konajúcich ľudí. Nedostatočná znalosť marxistickej filozofie, nedostatok hlbšieho a bezprostrednejšieho spojenia s robotníckym hnutím a so stranou a v nemalej miere i triedne determinanty spôsobovali, že určitá časť skupiny sa dávala na cesty malomeštiackeho radikalizmu a anarchizmu, že podliehala najrozmanitejším modernistickým prúdom a že tieto často servírovala ako plody pokrokovej kultúry a umenia. Iná — aj keď nepatrná časť vnášala do spolku nacionalistické tendencie, ktoré boli v zásadnom rozpore s marxisticko-leninským stanoviskom v národnostnej otázke. Doklady o jednom i druhom nám poskytujú literárne práce i filozoficko-politické úvahy členov skupiny v rôznych časopisoch, ale predovšetkým zborník DAV, ktorý sa stal hlavnou tribúnou mladých socialistov.

K teoreticky najvyspelejším propagátorom a priekopníkom marxis-

ticko-leninskej filozofie u nás patrili *Ladislav Szántó*. Do nášho filozofického a ideovo-politického života vstúpil v druhej polovici dvadsiatych rokov a početnými článkami, štúdiami významne prispieval k šíreniu marxisticko-leninskej filozofie, k rozpracovaniu závažných teoretických problémov na úseku marxistickej filozofie a ideológie.

Z medzivojnového obdobia sú pozoruhodné články: *Hegel a Marx*, DAV IV, č. 1, *S Leninom na vyššiu etapu*, DAV VI., č. 1, *O vývojovom zákone jednoty protikladov*, Šíp 1935, č. 3—4, *O triednom chápaní konkrétosti a abstraktnosti*, Šíp 1936, č. 5—6 a i. Svoj bádateľský záujem sústreďoval predovšetkým na základné kategórie marxisticko-leninskej filozofie, na problémy marxistickej dialektickej metódy, filozofie prírodných vied. Zvýšenú pozornosť už v tomto období venoval otázkam vzťahu vedy, ideológie a politiky.

Aj po oslobodení je práca s. Szántóa spätá s ideovo-politickým bojom Komunistickej strany Československa. Popri všestrannej politicko-spoločenskej aktivite pracuje ďalej v oblasti dialektického materializmu a marxistickej gnozeológie. Záslužnú prácu vykonal aj pri rozpracúvaní aktuálnych otázok dialektickej logiky, politickej ekonómie a socialistickej kultúry. Svojimi prácami, najmä v posledných rokoch, ako aj svojou vedecko-pedagogickou činnosťou sa významne pričínil o oživenie a dôkladné uplatňovanie leninských princípov v oblasti našej ideológie. Medzi najpozoruhodnejšie publikácie z tohto obdobia patria: *Osobnosť vo fašizme, socializme a ľudovej demokracii* (1946), *Hospodárstvo dvoch svetov* (1948), jeho autobiografia *Október a moja cesta k marxizmu* (1967).

Mysliteľské dielo L. Szántóa vyniká marxistickou zásadovosťou, nekompromisným postojom k deformáciám marxizmu-leninizmu a ovládaním dialektickej metódy. Jeho úvahy obsahujú logické, bystré, originálne postrehy a pôsobia bezprostredne a presvedčivo. Vedecký, teoretický i praktický záujem L. Szántóa siaha do rôznych oblastí. Jeho práce z oblasti dialektiky, gnozeológie, logiky a metodológie, z oblasti politickej ekonómie a vedeckého komunizmu (historické poslanie robotníckej triedy, vedúca úloha strany, diktatúra proletariátu, otázky nacionalizmu a internacionalizmu, ľudovej demokracie, revizionizmu a oportunistizmu v robotníckom hnutí atď.), ako aj úvahy z oblasti estetickej a literárnej sú príkladom tvorivého rozvíjania marxizmu-leninizmu.

O rozvíjanie marxisticko-leninskej filozofie na Slovensku sa zaslúžil aj *Eduard Urx*, zanietený stranícky novinár a propagandista. Vyrástol v robotníckom prostredí v Ružomberku a už v mladých rokoch sa primkol k revolučnému hnutiu proletariátu. K pozoruhodným Urxovým príspevkom filozofického zamerania patrí jeho úvaha *O vzťahu dialektickej formálnej logiky* a článok *Ke kritice formálnej logiky* (Tvorba, máj 1938). Širší rámec k článku určuje problematika vzťahu dialektiky, logiky a teórie poznania. Urx vychádza z leninského riešenia ich vzájomnej jednoty a tento poznatok sa pokúša aplikovať na všeobecnú metodológiu skú-

mania materiálnej skutočnosti a jej pomeru k metódam špeciálnych vedných disciplín. Všeobecný rámec úvah o dialektike ako metódy však stiera Urxovi docenenie významu formálnej logiky v špecifických úsekoch logického bádania.

Z metodologického hľadiska sú závažné Urxove postoje ku kritike buržoáznej filozofie. [5] Urx jednoznačne spája rozvoj a pôsobenie buržoáznej filozofie so svetonázorovým pôsobením buržoáznej ideológie. Súčasne odmieta paušálne a formálne hodnotenie jednotlivých smerov idealizmu a požaduje diferencovaný prístup, umožňujúci vystopovať racionálne a pozitívne prvky a tendencie v jednotlivých smeroch.

Urx publikoval aj značné množstvo článkov politického, ideologického i literárneho zamerania, napr. *Pred V. zjazdom KSČ* (Pravda 16. a 18. novembra 1928), *Politika našej strany na Slovensku* (Pravda december 1928). V nich rovnako ako v celej svojej tvorbe vystupuje ako zanietený komunista, oddaný propagátor ideí marxizmu-leninizmu, tvorivý mysliteľ.

S rozvíjaním marxisticko-leninskej filozofie je spojená tvorba *Andreja Siráckeho*. Na vysokoškolské štúdium do Prahy prichádza v období (1921) ostrých politických bojov, v ktorých sa zjednotili revolučné sily proletariátu, aby pod vedením jednotnej Komunistickej strany Československa začali svoj historický boj za rozbitie kapitalistického systému a vybudovania socialistickej spoločnosti. V tejto atmosfére sa začína cesta A. Siráckeho k marxizmu-leninizmu, tu v kruhu pokrokového zmýšľajúcich študentov začína si osvojovať idey socializmu a komunizmu. Stáva sa jedným zo spoluzakladateľov spolku *Voľné združenie študentov socialistov zo Slovenska* a neskôršie, r. 1924 tiež jedným zo spoluzakladateľov DAV-u.

Ďalšie roky života strávil ako stredoškolský profesor na gymnáziu v Petrovci. Jeho literárna a výchovná činnosť v tomto období (vzhľadom na monarchistickú diktatúru v Juhoslávii) bola zameraná osvetovo, na vzdelávanie ľudu, prehlbovanie jeho národného povedomia. V r. 1934–1941 pôsobil aj ako redaktor časopisu *Národná jednota*. V rokoch 2. svetovej vojny pracoval v Budapešti ako redaktor časopisu *Slovenská jednota*.

Po príchode na Slovensko sa začína jeho bohatá publicistická činnosť. Popri veľkom množstve článkov a štúdií uverejňoval každý rok väčšie alebo menšie knižné publikácie. Ich hlavnou náplňou je rozvíjanie a propagovanie vedecko-materialistickej filozofie, etiky, marxistickej sociológie.

Nie je našou úlohou podať podrobný rozbor teoretickej, ideovo-výchovnej a politickej činnosti uvedených priekopníkov, propagátorov marxisticko-leninskej filozofie u nás. Ich dielo a činnosť boli zhodnotené v početných článkoch a možno očakávať, že komplexný rozbor nebude chýbať ani v pripravovaných syntetických dejinách vývinu filozofického myslenia na Slovensku. Chceli sme poukázať na najpozoru-

hodnejšiu stránku ich tvorivej práce — na spätosť, nadväznosť ich filozofickej tvorby s propagandistickým, ideovo-výchovným pôsobením v intenciách politiky KSČ, na hlavný zámer ich teoretickej aktivity — slúžiť ideovo-politickým cieľom vytýčeným stranou, pomáhať strane v úsilí o víťazstvo marxisticko-leninského svetonázoru, v boji proti buržoáznym ideovým vplyvom. Takýto profil pracovníka v oblasti filozofie predstavoval nový kvalitatívny prvok v rozvoji filozofického myslenia u nás, predstavoval typ filozofa marxisticko-leninskej orientácie, ktorého hlboká znalosť teórie marxizmu-leninizmu, schopnosť jej tvorivého rozvíjania nachádzali uplatnenie pri riešení úloh vytýčených stranou. Z tohto hľadiska sa nám otvára nový pohľad na otázku profesionalizácie oblasti marxisticko-leninskej filozofie. Zaiste nemožno upustiť od teoretickej náročnosti, akú vyžaduje výskum v oblasti filozofie. Od marxistického filozofa sa žiada potrebná teoretická úroveň, tvorivá invencia, no súčasne sa žiada vnútorné spojenie jeho práce s úlohami spoločenskej praxe v širokom i užšom slova zmysle. Len v tejto syntéze progresívnej, vedeckej teórie a praxe socialistickej výstavby sa môže plne rozvinúť a uplatniť osobnosť filozofa marxisticko-leninského typu. Pre pôsobenie takto formovaného marxistického filozofa otvorili priestor februárové udalosti r. 1948. V tomto zmysle možno hovoriť, že Február je novým historickým medzníkom v rozvoji filozofie na Slovensku.

IV

Februárom 1948 začína sa nová etapa rozvoja našej marxisticko-leninskej filozofie. Víťazstvom robotníckej triedy sa vytvorili základné predpoklady budovania socializmu v našom štáte. Začal sa zložitý proces socialistickej prestavby na všetkých úsekoch života. Vytvárajú sa nové predpoklady pre aktivizáciu nášho marxisticko-leninského filozofického frontu tak vo sfére inštitucionálnej, ako aj kádrovej. Postupne sa rozširujú rady teoreticky dobre pripravených, jednoznačne marxisticky orientovaných pedagógov, propagandistov, vedecko-výskumných pracovníkov. Paralyzuje sa vplyv predstaviteľov buržoázných filozofických smerov. Komunistická strana Československa vynakladá mimoriadne úsilie, aby idey marxizmu-leninizmu prenikali medzi všetky prvky nášho obyvateľstva, aby sa uskutočňoval proces formovania socialistickeho vedomia v najširšom meradle.

V oblasti teoretického bádania začína proces špecializácie, ktorý umožňuje komplexný výskum jednotlivých oblastí marxisticko-leninskej filozofie. Rozhodujúci význam v tomto smere má orientácia na sovietskú filozofickú tvorbu, oboznamovanie sa s marxistickou literatúrou zo socialistických a iných krajín, medzinárodná spolupráca marxistických filozofov. Postupne pribúda prác, dôstojne reprezentujúcich našu filozofickú tvorbu tak doma, ako aj v zahraničí.

V tejto štúdii si nekladieme za úlohu hodnotiť etapu tridsaťročného

rozvoja marxisticko-leninskej filozofie na Slovensku. V tomto smere sa už vykonal značný kus práce najmä pri príležitosti rôznych konferencií a významných jubileí. Za zásadný príspevok treba považovať najmä štúdiu akademika A. Siráckeho *Február 1948 a 25-ročný rozvoj filozofie*. (6, s. 5—15) To však vôbec neznamená, že nebude potrebné znovu sa vracaf a stále hlbšie a komplexnejšie osvetľovať krízové roky v pofebruárovom období, kedy aj v oblasti filozofie dochádzalo k vážnym deformáciám marxisticko-leninskej teórie, k pokusom o revíziu jej základných postulátov. Dnes sa celkove akceptuje názor, formulovaný v uvádzanej štúdii akademika A. Siráckeho (7, s. 124), podľa ktorého sa v našej filozofii po r. 1948 stretávali dve koncepcie.

1. Koncepcia filozofie (i vedy) úzko spätá so základnými spoločenskými a politickými socialistickými zmenami, rozvoj jej problémov a kategórií z tohto aspektu i za cenu omylov [obdobie dogmatizmu a „vulgarizátorstva“] a jej zotrvávanie na pozíciách marxizmu-leninizmu.

2. Koncepcia imanentnej, svojbytnej línie rozvoja filozofie, ktorá nepochybne prispela k spresneniu niektorých marxistických kategórií a materiálove, faktami obohatila naše myslenie (výskumy v dejinách filozofie, v logike, metodológii vied, i v sociológii). Na druhej strane táto filozofia nevedela dostatočne čeliť „únikovým“ tendenciám (zanedbávanie princípu triednosti, straníckosti filozofie) a pri interpretovaní nemarxistických ideových smerov sa približovala — i nechtiac — až k hraniciam revizionizmu a reformizmu.“

Aj keď uvedená charakteristika vystihuje základné trendy vývinu filozofie u nás po februári 1948, zdá sa nám, že ju bude potrebné doplniť o niektoré momenty. Stručne by sme ich naznačili asi takto: vytvárali sa skutočne optimálne predpoklady pre rozvoj marxisticko-leninskej filozofie, postupne, ako pribúdalo kvalifikovaných kádrov, rozširovala sa tematika filozofického bádania. V tomto celkove pozitívnom trende sa však začala uplatňovať *samoúčelnosť* filozofickej aktivity, ktorá signalizovala narastajúcu odtrhnutosť od reálnych a konkrétnych potrieb rozvoja vedy a hlavne od potrieb spoločenskej praxe. V tejto samoúčelnosti treba hľadať jeden zo zdrojov tak dogmatických schematizácií a vulgarizácií, ako aj revizionistických tendencií a úchyliet. Naš filozofický výskum akoby sa uzavieral sám do seba, akoby mu stačili vlastné, imanentné zdroje inšpirácie, akoby sa mal rozvíjať iba pre seba, obohacovať sa iba zo seba. V minimálnej miere sa rozvinula *interdisciplinárna* návaznosť problematiky, interdisciplinárny charakter výskumnej práce. A práve tento spôsob vedeckovýskumnej činnosti nabáda ku konkrétnosti, zdravo limituje a uzemňuje jednotlivé čiastkové prístupy v zornom poli spoločenského konkrétneho programu. Ešte negatívnejšie sa uvádzaná samoúčelnosť prejavila tam, kde sa pod rôznymi heslami a pseudoargumentmi uplatňovala tendencia *nadradit'* teoretický výskum aktuálnymi potrebami spoločenskej praxe, rozvíjať vedeckovýskumnú činnosť autonómne, nezávisle od úloh vytyčovaných stranou v jednot-

livých etapách našej socialistickej výstavby. Vieme, že práve v tejto nadradenosti, odtrhnutosti teórie od praxe (heslo tzv. deideologizácie vedy a filozofie) maskovali svoje revizionistické zámery viacerí z našich „reformátorov“ v krízových rokoch.

Ak sa z tohto hľadiska pozeráme na vedeckovýskumnú prácu v oblasti marxisticko-leninskej filozofie, v súčasnej etape sa ukazuje ako prvoradá potreba pripájať ju k výskumu iných spoločenských disciplín, orientovať ju na kľúčové teoretické otázky budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti v našich československých podmienkach. Participácia nášho marxisticko-leninského filozofického frontu na projekte „Jednotného programu spoločenských vied po XV. zjazde KSČ“ umožní pracovníkom v oblasti filozofie plne sa zapojiť do uskutočňovania veľkého diela výstavby socializmu a komunizmu, ktorý sa začal historickým víťazstvom nášho pracujúceho ľudu vo februári 1948.

LITERATÚRA

1. Napred III, č. 9, 4.
2. Slovenské robotnícke noviny. Roč. IV, 1907, č. 2.
3. Slovenské robotnícke noviny. Roč. II, 1906, č. 1.
4. Prehľad dejín slovenskej filozofie. Bratislava 1965.
5. Pozri článok Filozofie československé vládnoucí třídy. Tvorba 1930.
6. Filozofia 1973.
7. Problémy a perspektívy socializmu. Bratislava 1972.

ФЕВРАЛЬ 1948 И ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ МАРКСИСТСКО-ЛЕНИНСКОЙ ФИЛОСОФИИ В СЛОВАКИИ

Ян Боднар

В настоящей статье автор ставит себе целью наметить основную тенденцию в развитии словацкой философии начиная с того периода, когда в словацкую философию начинает проникать марксизм, когда создаются основы конституирования марксистско-ленинского философского фронта. Автор уделяет внимание двум этапам развития марксистской философии у нас: этапу проникания к нам марксизма на рубеже нашего века и этапу дальнейшего развития наследия классиков марксизма-ленинизма, начала творческой исследовательской работы в области диалектического и исторического материализма. В этой связи в работе также упоминаются тенденции развития немарксистской философии у нас. Февраль 1948 года характеризуется как историческая веха, вследствие которой создаются все условия и предпосылки для всестороннего развития марксистско-ленинской философии в ее тесной связи с задачами строительства социалистического общества.

Ján Bodnár

Die vorliegende Studie verfolgt das Ziel, die grundlegende Entwicklungslinie in der Entfaltung der slowakischen Philosophie zu skizzieren. Dabei nimmt sie ihren Ausgangspunkt von jener Zeit, als der Marxismus zum Durchbruch kam, als sich die Grundlagen einer marxistisch-leninistischen philosophischen Front zu bilden begannen. In der Studie werden zwei Etappen in der Entfaltung der marxistischen Philosophie bei uns einer näheren Betrachtung unterzogen: die Etappe des Durchdringens des Marxismus zu uns um die Jahrhundertwende und die Etappe der Entfaltung des Vermächtnisses der Klassiker des Marxismus-Leninismus, der Anfänge einer schöpferischen Forschungsarbeit auf dem Gebiet des dialektischen und historischen Materialismus. In diesem Zusammenhang wird in der Studie auch dem Entwicklungstrend der nichtmarxistischen Philosophie bei uns Beachtung geschenkt. Der Februar 1948 wird als ein historischer Wendepunkt charakterisiert, durch den alle Bedingungen und Voraussetzungen für eine allseitige Entwicklung der marxistisch-leninistischen Philosophie in Verbindung und Verknüpfung mit den Aufgaben des Aufbaus einer sozialistischen Gesellschaft gebildet wurden.